

Салих Селимовић
Кладница, Сјеница

ПОЈАВА ИСЛАМА НА БАЛКАНУ У СРЕДЊЕМ ВЕКУ

Сажетак

Желимо да овај рад буде један скроман допринос упознавању са првим контактима Јужних Словена са исламом, а истовремено и да подсети на непостојање било какве везе са каснијом исламизацијом у османском периоду. Историјској науци су познати неки извори у вези са појавом ислама међу Словенима, а посебно Јужним Словенима на Балкану и Југоисточној Европи. Арапски, заправо исламски мисионари су скоро у исто време ширили своју веру када и хришћански. Међутим, Јужни Словени су се опредељивали за примање хришћанства из Византије или са Запада, зависно од тога коме су били ближи и потчињенији. И они појединци или групе које су прихватили ислам су касније били протерани или су постепено прешли у хришћанство било у источно или православно и у западно или католичко. Све се то догађало много пре освајања Балкана од стране Османлија. Муслимани из периода турске окупације нису ни у каквој вези и континуитету са оним ретким муслиманима из предтурског доба.

Кључне речи: Јужни Словени, хришћанство, ислам, муслимани, Бугари, Сакалибе, Калесије, Балкан, Турци, Османлије.

Мало се за сада зна о томе да ли је и колико је појава ислама на Доњем Дунаву и неким деловима Јужне Угарске и Јадранског приморја утицала на духовни живот Јужних Словена од 9. до краја 13. века. Нисмо сигурни ни када су они први пут остварили контакт са новом монотеистичком религијом. Нека сазнања говоре да се то догодило много раније него што је то било

могуће за неке друге европске народе. Додуше, та прва сазнања су углавном путописна, узгредна или фрагментарна и потичу из византијских и арапских извора. Та се сазнања односе на период знатно пре турско-османских освајања Балканског полуострва. Наши данашњи муслимани су потомци хришћанског становништва које су Османлије затекли у нашим земљама. Тих муслимана није било пре турских освајања, тј. до последњих деценија 14. века. Ти први муслимани су нестали са јужнословенских простора и не постоји континуитет са муслиманима који су се појавили после доласка Турака-Османлија.¹⁾ Историјски значај тих првих контаката муслимана са Јужним Словенима на Балкану је веома мали. Освојивши земље на Балкану Османска држава је била кључни фактор у ширењу ислама на Балкану и целој Југоисточној Европи, па тако и у нашим земљама.

О исламизацији и нашим муслиманима из периода турске владавине постоји доста обимна научна, али и политички усмерена литература, јер су том феномену веома често историчари, а било је и оних који нису били професионални историчари, прилазили са позиција и интереса националног романтизма и верског фанатизма.²⁾

У време када су сви Словени постепено напуштали паганство хришћански мисионари и са запада и из Византије су били међу њима, али је било и арапских мисионара који су ширили ислам. Византијски и арапски мисионари су највише боравили код Источних и Јужних Словена ширећи хришћанство и ислам. Бугари,

1) Muhamed Hadžijahić, *Islam i bosansko-hercegovački muslimani*, Mešihat islamske zajednice u Bosni i Hercegovini, Sarajevo, 1991, 19, 21; Ејуп Мушовић, Муслимани Црне Горе, Краљево, 1997, 19.

2) Опширније видети: Халил Иналцик, Османско царство (класично доба 1300-1600), Београд, 1974; Милорад Екмечић, Дуго трајање између клања и орања, Београд, 2008; Милисав Лутовац, Бихор и Корита, Београд, 1967; Adem Handžić, *Islamizacija Bosne i Hercegovine i porijeklo bosansko-hercegovačkih Muslimana*, Sarajevo, 1990; Muhamed Hadžijahić, *Islam i Muslimani Bosne i Hercegovine*, Sarajevo, 1991; Šefko Omerbašić, *Muslimani u Jugoslaviji*, Sarajevo, 1978; Salem Čerić, *Muslimani srpsko-hrvatskog jezika*, Sarajevo, 1968; Tomas Arnold, *Povjest islama (drugo izdanje)*, Sarajevo 1990; Noel Malkolm, *Bosna-kratka povijest*, Sarajevo, 2011, Сима Ћирковић, *Историја средњовековне босанске државе*, Београд, 1964; Ејуп Мушовић, *Муслиманско становништво Србије од пада Деспотовине (1459)*, Краљево, 1992; Ејуп Мушовић, *Муслимани Црне Горе, Нови Пазар*, 1997; Ејуп Мушовић, *Становништво сјеничког и тутинског краја*, Београд, 1989; Olga Zirojević, *Srbija pod turskom vlašću 1459-1804*, Beograd, 2007; Olga Zirojević, *Islamizacija na južn slovenskom prostoru*, Beograd, 2012; Mustafa Memić, *Muslimani-Bošnjaci Sandžaka i Crne Gore*, Sarajevo, 1996; Недим Филиповић, *Напомене о исламизацији Босне и Херцеговине*, Сарајево, 1970; Салих Селмовић, *Прилози прошлости Старе Рашке, Ужице*, 2013 и др.

заправо, Протобугари, који су живели око средњег и доњег тока Волге, већ у првој половини 10. века су у већини били муслимани. Иначе су Протобугари тада имали веома живе трговачке и друге везе са арабљанским трговцима. Зна се да је 921. године на двору бугарског кана Балтувара боравио дипломата и мисионар Ахмед ибн Фадлан.³⁾ Он је провео неколико година и међу Русима обилазећи разне области о којима је оставио веома значајан и углавном поуздан дневник у који је записивао своја запажања. Дневник је познат под именом Рисала (запис о Русима) и имао је велики значај за историју.⁴⁾

За време дугог боравка једне учене арапске исламске мисије на двору Протобугара њихов владар Балтувар је прихватио ислам па је добио ново име Џафер Абдулахов. Име Џафер је узео по имену вође те мисије, а презиме Абдулахов давано је најчешће онима који су били исламизирани у првом колену како би се избегло очево претходно немуслиманско или неарапско име.⁵⁾ Велики број Бугара је тада следио свог владара и прихватио ислам. У турско-османској администрацији и много касније за конвертите је често уписивано ново име као Абдулах, Абдулгатур, Абдулхајим, Хамза, Синан, Мухамед, Мустафа, Али, Хизр, Демир, Ширмерд, Курто, Јахја и др. Било је и ретких случајева да су задржавана и стара предисламска имена и презимена.

Историчар Томас Арнолд наводи да су Бугари на Волги били увелико исламизирани и пре 921. године и да су они ширили ислам међу Русима.⁶⁾ Један велики део Бугара је под вођством кана Аспаруха 680. године прешао доњи Дунав и населио се између планинског венца Балкана и реке Дунава. У првој половини 9. века међу њима је било и муслимана. Због тога је папа Никола I у свом писму Бугарима, на питање шта да раде са исламским књигама, дословно одговорио: „ Ви питате шта треба учинити са безбожним књигама, које се, тврдите, налазе у вас, а примили сте их од Сарацена. Њих дакако треба чувати, јер као што је написано, зли разговори

3) Нијаз Диздаревић (превео), „Путовање Ибн Фадлана, изасланика халифа Ал Муктадира у земље Турске, Хазара, Руса, Сакалиба и друге“, Књижевност, 1/1987, 108-131.

4) Владимир Ћоровић, Историја Срба I, Београд, 1989, 11-35; Георгије Острогорски, Историја Византије, Просвета, Београд, 1969.

5) На арапском Џафер значи мала река, а Абдулах роб божији (име оца посланика Мухамеда је било Абдулах).

6) Ševko Omerbašić, „Односи муслимана са Словенима прије турских освајања Балкана и контакти Јужних Словена са Арапима“, *Гласник исламског старјешинства у СФРЈ*, бр. 4, Сарајево, 1988, 358-369.

кваре здраво ћудоређе, па зато као штетне и богохулне предајте их огњу“.⁷⁾ Бугари су на челу са каном Борисом 864. године и током 9. века прихватили хришћанство (православље) из Константинопоља (Цариграда).

Арапи су тежили да освоје и Цариград па су по други пут под командом војсковође Меслема опседали град читаву годину дана (717-718). Филип Хити у *Историји Арапа* пише да се то догодило 716-717. године.⁸⁾ Према арапским изворима Меслема је са војском продро до Солуна и Једрена. Тај његов продор је био први арапско-исламски сусрет са Балканом и досељеним Јужним Словенима којих је тада било доста и у околини Солуна. У залеђу Солуна Словени су били организовани у познатим Склавинијама. Због несташице намирница и снажних напада Бугара Арапи су после годину дана упорног опседања Цариграда морали да се повуку. У првој половини 9. века византијски цар Теофил населио је у солунском подручју тзв. вардарске Турке који су били муслимани, али су убрзо били покрштени. Све до почетка 19. века у солунском крају било је Турака православне вере.⁹⁾ То не мора да значи да су они потомци исламизираних Турака из прве половине 9. века. Такође, није искључена могућност да су ти „Турци“ били исламизирани Словени које су византијске власти често насељавале по Анадолији и у јужним деловима Балкана.

Словенски филозоф Герман Далматински(1110-1160) је половином 12. века радио на првом европском преводу *Kur'ana* са арапског на латински језик. Он је на тај начин био важан посредник између европске и арапске културе. Муслимани се званично у Србији (Рашкој) први пут помињу у *Законоправи* Саве Немањића из 1219. године. Ту се помињу као припадници „измаилићанске вере“, што је тада било уобичајено на Истоку, јер су и муслимани веровали у једног бога, прихватили Стари Завет, а делимично и Нови Завет (Инџил). Због тога су у почетку сматрани хришћанским јеретицима, а не неком посебном вером. Они се тада ни у Србији нису сматрали посебном религијом већ само као неки нови хришћански јеретици. Такав третман „измаилићана“ у Рашкој је преузет из византијских извора.¹⁰⁾

7) Hadžijahić, 22.

8) Filip Hiti, *Istorija Arapa* (II izdanje), "Veselin Masleša", Sarajevo, 1973, 156, 164.

9) Hadžijahić, 24.

10) http://sh.wikipedia.org/wiki/Islam_u_Srbiji.

Касније је у Подунављу, а посебно у Добруци и Угарској ширио ислам са својим дервишима чувени Сари Салтук.¹¹⁾ Он се са 40 родова исламизираних Туркмена населио 1261. године у Добруци. Био је упоран исламски мисионар. Муслимани га сматрају за газиду и легендарну личност и створили су његов култ.¹²⁾ Проповедао је борбу против „неверника“ у Европи. Главна средишта његовог деловања били су Крим и Добруца. Чак је и по црквама проповедао ислам и витлао својим дрвеним мачем.¹³⁾ Средином 14. века Сари Салтук ће постао светац заштитник османских газиду у Румелији, тада освојени део Балкана.¹⁴⁾ Наводно је први донео ислам у наше крајеве. Турски историчар Халил Иналдик каже да је „понекад тешко уочити разлику између Сари Салтука и неког хришћанског свеца“, а његови следбеници су дуго остали у Добруци где су често дизали буне.¹⁵⁾

Питање је какав су арапски трговци и потомци исламизираних Туркмена оставили утицај на босанско становништво и на Босну као државу.¹⁶⁾ Добрим делом је исламизација била захватила Јужну Угарску (посебно Срем, Мачву, Славонију) и делимично североисточну Босну.¹⁷⁾ О муслиманима у јужној Угарској највише података је оставио арапски путник Абу Хамид који је боравио у тој земљи половином 12. века, тачније од 1251. до 1253. године. То је било време када се водио рат између Угарске и Византије у којем су обе државе у својим војскама имале муслимане као плаћене војнике. Абу Хамид је у Угарској нашао две врсте муслимана: хиљаде потомака Магрибинаца (западњака) и потомака који су дошли из Хорезма. Магрибинци јавно исповедају ислам, а у рату служе хришћанима. Хорезминци су јавно хришћани, а тајно муслимани.¹⁸⁾

11) О Сари Салтуку су записане многе приче у којима се он велича као газиду и дервиш. Слично св.Ђорђу Сари Салтук убија змаја и тако ослобађа људе од великог страха. Књига у којој су сакупљене приче о њему је названа Салтук-нама. Умро је 1290. године. По легенди направљено је з сандука да се не зна у којем је његово тело и покопани у 7 земаља. На Балкану су сахрањена његова два сандука у две земље: Босна и Херцеговина (текија у Благају) и Албанији (Круја). Прави гроб је у Румунији (Баба Даг) У свету има 28 његових турбета.

12) У многим местима је показиван његов гроб. Једно такво место је и Благај код Мостара.

13) Халил Иналдик, Османско царство(класично доба 1300-1600),СКЗ, Београд, 1974, 266.

14) Исто, 276.

15) Исто, 267.

16) Noel Malkolm, *Bosna-kratka povijest*, Sarajevo 2011, 121.

17) Богумил Храбак, „Муслимани или Бошњаци у Старој Рашкој (Новопазарском сандуку)“, Новопазарски зборник, бр. 21, Музеј „Пас“, Нови Пазар, 1997, 265.

18) Hadžijahić, 26.

Сличне податке су забележили и византијски писци Хонијат и Кинам за време ратовања Византије против Угарске. Јованка Калић је упоређивала податке из тог периода које су забележили Абу Хамид, Кинам и Хонијат и закључила да су скоро истоветни.¹⁹⁾

Још од друге половине 10. века у Угарској је био знатан број исламизираних Печенега, Бугара, Кумана, Хорезмијаца. Печенега је било и у источним деловима Србије и целог источног Балкана током 11. века. Има претпоставки да би се муслимани Магрибинци могли идентификовати са Печенезима. И поред тога што су Печенези прихватили ислам, мада веома површно, остали су запамћени као веома сурови и нецивилизовани људи. Хорезмијци или Калесије, према неким ауторима, су били пореклом од Хазара.²⁰⁾ Ипак још увек наука није дефинитивно решила питање порекла Калесија или Халесија. Према Јованки Калић до сада ипак преовлађује мишљење да су они били турског порекла. Халесија је највише било у Срему и источној Славонији. Константин Јиречек их је називао мухамеданцима.²¹⁾ Угарски владари су их доводили као разне занатлије и другу способну радну снагу. Хорезмијанци су другачије називани Калиси или Сарацени.²²⁾ У то време су се у Европи под именом Сарацени подразумевали муслимански Арапи па и сви они који су прихватили ислам. Ипак је у 12. веку муслимана највише било у Јужној Угарској и тамо су их називали већ поменутиим именима Хорезмијци, Халесије, Калесије, Калисије.²³⁾ Византијски цар Манојло I је скоро све Калесије из Срема преселио на византијску територију. Шефко Омербашић не искључује могућност да су ти први муслимани на нашим просторима били инфичирани Исмаилизмом па су раније називани и Исмаилитима и Кализама.²⁴⁾ Често су називани и Хашашинима јер су приликом својих обреда користили хашиш.²⁵⁾ У Осијеку се 1196. године по-

19) Јованка Калић, „Подаци Абу Хаида о приликама у Јужној Угарској средином XII века“, Зборник за историју, бр. IV, Матица српска, 1971, 25-37.

20) Византијски писац Кинам је Халесије, Калесије сматрао Угрима или Хунима.

21) Константин Јиречек, Историја Срба I, Београд, 1981, 142.

22) Под одредницом Сарацени подразумевали су се муслимански Арапи, па и сви муслимани.

23) У Босни постоје два насеља која се називају Калесије.

24) Једна од верских секти у Исламу (Шије). Њен оснивач је био имам Исмаил у 8. веку. Исмаилити су веровали да је њихов вођа Имам међу њима али да се крије и да се са њим не може ступити у контакт. Погледаги: Филип Хити, Историја Арапа (друго издање), Сарајево, 1973, 309.

25) Šefko Omerbašić, *Povjest islama*, Mešihat Islamske zajednice u Hrvatskoj, Zagreb, 1996, 283, 358.

мињу Hysmaelite vel Bysseni који су били обавезни да плаћају царину самостану (манастиру) Чикадору.²⁶⁾ Смаил Балић је писао да су Исмаелити добили име по митском праоцу Арапа Исмаилу. Балић такође сматра да „континуирана повјест ислама у југоисточној Европи почиње појавом Османлија“. Истог закључка је и аутор *Ровјести ислама* Шефко Омербашић. Такђе и Един Шаковић сматра да у средњовековној Босни прве сигурне појаве прихватања ислама од стране домаћег словенског становништва Бошњана није било пре 15. века, тј. пре постепеног утврђивања Османлија у вилејету Ходидјед или у Сарај-оваси у првим деценијама 15. века.²⁷⁾

Занимљиво је истакнути да су после освајања Шпаније арапски гусари доводили велики број Словена, тачније Јужних Словена, претежно са источних обала Јадранског мора и западних обала Црног мора. Ипак су их највише доводили Германи и Јевреји као робље и продавали на шпанским трговима. Словени су били најскупљи робови. Примера ради наводимо да је роб Словен коштао 1000, а турски 600 динара.²⁸⁾ У том извору наводи се и податак да их је у 8. веку било 37.000.²⁹⁾ Шпански Арапи су их узимали у разне службе по њиховом преласку у ислам, а највише у телесну гарду халифа. Били су веома цењени као способни стручњаци и организатори послова, а посебно као добри радници, ратници и војне старешне. Називали су их Склабусима или Сакалибама. Арабљански владари Андалузије у 10. веку су имали 13.750 војника Сакалиба.³⁰⁾ Непознато је да ли су се ти наши Словени тада сви исламизирали и да ли се неко од њих вратио као такав у завичај. Словени у Шпанији, који су били са Балкана, најчешће су били из наших крајева. Чак су исламизирани Склабуси, односно наши Словени са Балкана, основали и неке независне кнежевине на тлу тада муслиманске Шпаније. То су биле кнежевине на челу са Амиром Хајраном (Мурсиа), затим владар Словен Зухејр (Алмеира), кнезом Амиријом Муџахидом (источна острва, вероватно Балеари). Словен Саклаб ибн Зијад ел Енделуси је крајем 8. века био мериторан правни стручњак исламског права (шеријат). Касније су Сакалибе после напуштања Шпаније прешли у службу египатске династије

26) Hadžijahić, 27.

27) http://www.iis.unsa.ba/arhiva/arhiva_vijesti/historijski_mitovi/edin...

28) Hiti, 177.

29) Omerbašić, 285.

30) Овај податак наводи Ноел Малколм у: Босна-кратка повијест, стр. 121, а преузео га је од В. Мажуранића и А. Хукића.

Фатимида. За време владавине фатимидске династије у Египту Сакалибе, тј. наши исламизирани Јужни Словени имали су огромну улогу у изградњи Каира и највећег и најпознатијег исламског универзитета Ал Азхар. Верује се да је оснивач Каира и Ал Азхара био Абдулах ел Џевхер ел Сакали ел Саклеби. У неким изворима се именује као Ебу ел Хасан ибн Абдулах ел Џевхер чији је отац био хришћанин који је био рођен у Цавтату код Дубровника.³¹⁾ Филип Хити пише да је он био пореклом Грк, што је мало вероватно, јер у свом дугом имену два пута је назван словенским именом.³²⁾ У историји је познато да је фатимидски намесник Ахмед Тулон одржавао веома пријатељске односе са нашим прецима Словенима на обалама Јадранског мора. Можемо само нагађати да ли се неко од тих наших сународника вратио у завичај као муслиман и ако су се враћали да ли је то имало неког утицаја на ширење ислама. Сваке друге тврдње или претпоставке немају утемељење у релевантним историјским изворима из тог времена.

Међутим, верски и етнички мозаик у Јужној Угарској је изазвао оштру реакцију католичке цркве па су настали прогони иновних. Угарски краљ Андрија II је 1233. године дао обавезу Цркви да ће истребити Сарацене и Јевреје из своје земље.³³⁾ Муслимани су постепено у целој Угарској нестали. Највећи број је протеран заједно са Јеврејима у 14. веку, а они који су остали били су католичени. Томас Арнолд, између осталог, наводи да су Калесије јавно били манихејци, а потајно муслимани док под Сараценима подразумева Арапе из Ирака и Сирије.³⁴⁾ Многи су прихватили католичанство да би се спасили од прогона. Католички прозелитизам је био веома снажан, посебно после доласка фрањеваца. Калесије, који су остали муслимани, претпостављамо у највећем броју су из Срема и источне Славоније прешли реку Саву и населили се у североисточној Босни где су постепено прешли у хришћанство. Траг о њиховом постојању је да и данас у Босни постоје два насеља са именом Калесије (једно је између Тузле и Зворника, а друго код Сребренице). Крунослав Драгановић управо на основу топономастичке грађе претпоставља да је у северним деловима средњовековне Босне било присутних муслиманских скупина као што су

31) Omerbašić, 360, 637.

32) Hiti, 435.

33) Јованка Калић, „Подаци о Абу Хамиду и приликама у Јужној Угарској средином XII века“, Зборник за историју Матице српске, Нови Сад, 1971, 26.

34) Thomas Arnold, *Povjest islama*, II izdanje, Sarajevo, 1990, 296-230.

Калесије и Печенези.³⁵⁾ Муслимана из редова домаћег словенског становништва тада није било, јер их у тадашњим изворима и нема.

Други пут којим се појавио ислам код Јужних Словена био је са запада, заправо из Јадранског приморја. Рана експанзија Арабаљана на Медитерану је резултирала и утврђивање владавине муслимана на Криту, Сицилији и Јужној Италији. Из Сицилијанског емирата Арабаљани су 841. године освојили Бари, велику луку на западној (италијанској) обали Јадранског мора. Тај град су држали четрдесетак година. Одатле су вршили упаде на нашу обалу Јадранског мора разоривши градове Котор, Рисан и Будву. Дубровник су опседали 866/67. године читавих петнаест месеци, али се град није предавао. Опсаду су напустили тек онда када су сазнали да у помоћ граду долази византијска ратна флота од 100 бродова. Од наших градова дуже су се задржали у Улцињу и Будви. Најчешће су правили упаде на јадранским обалама ради пљачке, купљења робља, а и иначе су били опасни гусари. И арапски трговци су често долазили у наше приморске градове где се вршила жива трговина. Има доста налаза арапског новца у тим нашим крајевима. Трговало се и са робовима. Ипак, Арабаљани су са собом доносили ислам и исламску, заправо арабаљанску, културу па се тај утицај свакако осетио и у тим нашим пределима. Сигурно је било и исламизираних појединаца на југоисточним обалама Јадранског мора. Занимљиво је да се у Јадранском приморју често сусретало са називима *Saracenus* и сличним изведницама. Дубровачки историчар Лукарчевић је спомињао оца двојице Качића као „*sina Saraceno*“.³⁶⁾

Када кажемо арабаљанска култура треба знати да је то уствари била симбиоза многих култура (персијска, индијска, кинеска, византијска и др.), јер су Арапи, освајајући друге земље и потчињавајући многе народе, прихватили све што је било вредно из њихових култура додајући и свој добро познат оригинални допринос.

Постојао је још један пут којим су Јужни Словени имали додир са исламом. У време насељавања Словена на Балканско полуострво његов највећи део је припадао Византији. Словени су какао тако, па макар и номинално, признавали неколико векова византијску власт. Испуњавајући своје вазалне обавезе, а и као најамничка војници, велики број Словена је у саставу византијске војске ра-

35) Krunoslav Draganović, „*Katolička crkva u sredovječnoj Bosni*“, u: *Poviest hrvatskih zemalja Bosne i Hercegovine*, NKD Napredak, Sarajevo, 1942, 717.

36) Hadžijahić, 24.

товао против Арабљана. Византијски цареви су у Словенима добијали одличне војнике па је 688. године Византија, а неки њихови цареви и раније, подржала словенско запоседање скоро целог Балкана. Тих година византијски цар је регрутовао 30.000 Словена које је упутио на исток у борбе против арапског халифе Абдул Малик Ибн Мерване.³⁷⁾ Нису увек Словени у византијској војсци били задовољни, а тиме и поуздани па су често прелазили на страну Арабљана, јер су се борили за туђе интересе, а без адекватне награде. Доста их је било и у арабљанском заробљеништву. Нису биле ни ретке побуне Словена у војсци.³⁸⁾ Били су понекад намамљени и примамљивим обећањима Арабљана. Тада су се често и исламизирали. Мухамед Хаџијахић сматра да су најранији односи између Словена и Арапа углавном били пријатељски.³⁹⁾

У нашим земљама има и ретких материјалних доказа из предтурског периода о присуству ислама као што су примерци арапског новца, мада то не мора да значи да је било и доста муслимана, поготово не домаћих, већ да су биле живе трговачке везе наших људи са арапским трговцима. У грбу Босне се налазе и два лика црнаца Сарацена. За сада нема правог објашњења за то. Покушавали су да нађу објашњење Стојан Новаковић, Лудвиг Талоци, Павао Анђелић, који је у тим истраживањима био отишао најдаље, као и многи други историчари, али је и даље то остало нерешено. Није искључена могућност неког фалсификата, јер појава црнаца у том босанском грбу нема никакве везе са босанском хералдиком. Такви ликови су се појављивали и на угарском новцу, нарочито за време краља Људевита у другој половини 14. века. Муслимани тзв. Исмаилије у Угарској су били познати као закупци ковница новца. Међу њима је био најпознатији *Jakobus Saracenus*. Претпоставља се, уствари само неки историчари, да је он ликове црнаца Сарацена стављао на новац да би га подсећали на његово сараценско порекло.

Не може се рећи да је у претурском периоду било исламизације као друштвено-историјске појаве, већ само додира, и могуће неких појединачних случајева, те садашњи наши, и уопште балкански муслимани, немају никакве везе, односно континуитета са

37) Јадран Ферлуга, Византијски извори за историју народа Југославије, том II, Београд, 1959.

38) Ејуп Мушовић, „Први контакти Јужних Словена са исламом“, Симпозијум Сеоски дани Сретена Вукосављевића XV, Пријепоље, 1993, 151.

39) Hadžijahić, 20.

тим појединачним или групним случајевима муслимана са стране који су нестали и пре појаве Турака-Османлија на Балкану, као што је већ речено. Да су Османлије затекле било какве муслиманске етничке скупине или било који број муслимана они би то сигурно имали у својим архивама. О каснијем процесу исламизације код Јужних Словена и на целом Балканском полуострву најбоље говоре турски тефтери из 15, 16, и 17. века који су прворазредни извори за питање исламизације нашег домаћег словенског становништва.

Литература

- Диздаревић, Нијаз (превео), „Путовање Ибн Фадлана, изасланика халифе Ал Муктадира у земље Турске, Хазара, Руса, Сакалиба и друге“, *Књижевност*, бр. 1, 1987.
- Šaković, Edin, *Prihvatanje islama u osmanskoj Bosni: mitovi i realnost*, Institut za istoriju, Sarajevo, 2004.
- Иналцик, Халил, *Османско царство* (класично доба 1300-1600), СКЗ, Београд, 1974.
- Лиречек, Константин, *Историја Срба I*, Београд, 1981.
- Мушовић, Ејуп, „Први контакти Јужних Словена са исламом“, *Симпозијум Сеоски дани Сретена Вукосављевића* бр. XV, Пријепоље, 1993.
- Калић, Јованка, „Подаци Абу Хамида о приликама у Јужној Угарској средином XII века“, *Зборник за историју*, бр. IV, Матица српска, Нови Сад, 1971.
- Draganović, Krunoslav, „Katolička crkva u sredovječnoj Bosni“, u: *Poviest hrvatskih zemalja Bosne i Hercegovine*, NKD Napredak, Sarajevo, 1942.
- Omerbašić, Šefko, *Povjest islama*, Меџihat islamske zajednice Hrvatske, Zagreb, 1996.
- Omerbašić, Šefko, „Odnosi muslimana sa Slovenima prije turskih osvajanja Balkana i kontakti Južnih Slovena sa Arapima“, *Glasnik Islamskog starješinstva u SFRJ*, br. 4, Sarajevo, 1988.
- Острогорски, Георгије, *Историја Византије*, Београд, 1969.
- Thomas, Arnold, *Povjest islama*, II izdanje, Sarajevo, 1990.

- Торовић, Владимир, *Историја Срба I*, Београд, 1989.
- Hadžijahić, Muhamed, *Islam i bosansko-hercegovački muslimani*, Mešihat Islamske zajednice Bosne i Hercegovine, Sarajevo, 1991.
- Ферлуга, Јадран, *Византијски извори за историју народа Југославије*, том III, Београд, 1959.
- Hiti, Filip, *Istorija Arapa*, „Veselin Masleša“, Sarajevo, 1973.
- Храбак, Богумил, „Муслимани или Бошњаци у Старој Рашкој (Новопазарском санџаку)“, *Новопазарски зборник* бр. 21, Нови Пазар, 1997.
- Noel Malkolm, *Bosna-kratka povijest*, Sarajevo, 2011.
- Imamović, Mustafa, *Historija Bošnjaka*, Novi Pazar, 2007.
- http://www.iis.unsa.ba/arhiva/arhiva_vijesti/historijski_mitovi/edin...
- <http://www.camo.ch/islamizacijabh.htm>
- http://sh.wikipedia.org/wiki/Islam_u_Srbiji

Салих Селимович

ПОЯВЛЕНИЕ ИСЛАМА НА БАЛКАНАХ В СРЕДНИХ ВЕКАХ

Резюме

Первый контакт ислама с народами, проживавшими на востоке или юго-востоке Европы, был контакт с протоболгарами или волжскими болгарами в IX веке. Значительная часть этих болгар во главе со своим правителем приняли ислам. Те болгары, которые поселились на Балканах приняли христианство из Константинополя во второй половине IX века. Сербьы тоже приняли христианство в IX веке из Константинополя. Часть славянов в западной части Балкан приняли христианство из Рима.

Первые мусульмане в наших землях появились в XI веке в южной части Королевства Венгрия (Срем, Славония, Мачва, северо-восточная Босния). Они назывались галезийцами, калесийцами, исмаилами. Были и печенеги и хазары, но их скоро не стало. Вследствие

католического прозелитизма эти первые мусульмане либо перешли в католицизм (что было чаще), либо расселились. Их не стало намного раньше прихода турков-османов на Балканы. В турецко-османских источниках нигде не упоминается, что турки-османы при завоевании южнославянских стран в конце XIV и в течение XV веков застали где-нибудь мусульман.

Таким образом нынешние мусульмане на территории бывшей Югославии и всех Балкан не являются потомками раньше исламизированного населения, группы которого существовали в XII-XIII веках в некоторых частях Балканского полуострова среди южных славян. Турки-османы постепенно завоевывали Балканский полуостров, начиная со второй половины XIV века. С тех пор отслеживается индивидуальная, реже групповая, но постепенная исламизация южных славян.

Ключевые слова: южные славяне, христианство, ислам, мусульмане, болгары, скалибы, калесийцы, Балканы, турки-османы.